

İrade ABBASOVA, Özlem AKKAYNAK

TÜRKÜ'NÜN KÜLTÜRÜMÜZDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Özet

“Türkü” kelimesi Türk Dünyasında farklı isimlerle ifade edilmektedir. “Türkü”ye karşılık olarak Azeri Türkleri – mahnı (halk mahnıları), Başkurtlar – halk yırı, Kazaklar – türki, türik, halık ani, Özbekler – türki, halk koşığı, Tatarlar – halk cırı, Türkmenler – halk aydımı kelimelerini kullandıkları görülebilir.

Görüldüğü gibi, türkü'nün Türk dünyasında isimlendirilmesinin yanında “halk” kelimesi de var. Türkü ve halk birbirlerinden ayrılmaz bir kelimelerdir. Çünkü halkın sevinci veya kederi, saygıları veya nefreti hep bu kendine öz bestelerle dile getirilmiştir. Türküler genellikle bir olay, bir arzu, bir heyecan üzerine doğduğu için, kültürümüzdeki yeri ve önemi de çok büyüktür.

Anahtar Kelimeler: *Türkü, halk, kültür, önem.*

The title of article: The Place and Significance of Folk Songs - “Turku” in Turkish Culture

Abstract

The word “Turku” is expressed with different words in the Turkic World. It can be observed that the Azerbaijanis use mahnı; Başkurts use halk yırı; Kazakhs turki, turik or halık ani; Uzbeks turki or halk koşığı; Tatars halk cırı; and Turkmens use halk aydımı in lieu of “türkü”.

As it can easily be seen, the naming of “turku” in the Turkic world also involves the word “halk” (folk). Turku and halk, are words that cannot be separated from each other; since the joy and the sorrow of the folk, the dignity and the hatred are always expressed by these genuine compositions. Turkus have a great place and significance in Turkish culture since they arise generally from a specific event, a desire, a sensation.

Keywords: *Turku, folk, culture, significance.*

Название статьи: Роль народных песен – Тюркю в культурном наследии Турции

Аннотация

Термин «тюркю» (народные песни) в туркоязычных странах именуется по-разному. В Азербайджане – махны, халг махнылары, в Башкирии – халк ыры, в Казахстане – тюрки, тюрюк, халык ани, в Узбекистане – тюрки, халк кошигы, в Татарстане – халг джиры, в Туркменистане – халк айдымы.

Как видно из вышеперечисленных примеров, в туркоязычных странах в наименовании народных песен обязательно присутствует слово «халг», что значит «народ». Песня и народ два очень близких и неразделимых друг от друга понятия. В тюркю с помощью музыки и слов, например, передаются радостные и печальные события в жизни людей, чувства любви и ненависти народа и т.д. Появление на свет тюркю связано так же с разными событиями в истории той или иной страны. Поэтому роль народных песен в культурном наследии стран велика.

Ключевые слова: тюркю, народ, песни, культура, роль.

Название статьи: Xalq mahnıları – Türkülərin Türk mədəniyyətindəki yeri və önəmi

Annotasiya

“Türkü” janrı Türk Dünyasında fərgli adlarla adlandırılmaktadır. “Türkü”yə qarşılık olaraq Azeri Türkleri – mahnı (halg mahnıları), Başkurtlar – halk yırı, Kazaklar – türki, türlich, halık ani, Özbekler – türki, halk koşığı, Tatarlar – halk cırı, Türkmənler – halk aydımı kelimelerini kullandıklarına rast gelir.

Görüldüğü gibi, türkü'nün Türk dünyasında adlandırılmasının yanında “halk” kəliməsi də var. Türkü və halk birbirlərindən ayrılmaz bir kəlimələrdir. Çünkü halkın sevinci və ya kədəri, sevgisi və ya gəzabı hep bu özünə məxsus bəstələrlə dilə gətirilmişdir. Türkülər adətən bir hadisə, bir arzu, bir həyacan üzərinə bəstələndiyi üçün, mədəniyyətimizdəki yeri və önəmi də çox böyüktür.

Anahtar Kəlimələr: Türkü, halk, mədəniyyət, önəm.

“ Halkın iç alemini yaşatan, beşikten mezara kadar bütün yaşayışını içine alan en dikkate değer edebi mahsuller türkülerdir...”

Cahit ÖZTELLİ

Avusturyalı araştırmacı Herbert Jansky türküyü bu şekilde tanımlamaktadır: “Büyük tarihi hadiseler karşısında halk kitlesinin sevinçlerini veya ümitsizliklerini; büyük şahsiyetler hakkındaki saygılarını veya nefretlerini; gençler arasında geçen hazin aşk hikayelerini... kalpleri fetheden mısralarla, derin bir muhteva içinde dile getiren edebi, aynı zamanda musiki bakımından ehemmiyete haiz olan... Türk halk şiirinin en eski türlerinden biri”.

Türk halk müziğinin tarihi, Türklerin tarihi kadar eskidir. Türküler tip itibariyle iki kısma ayrılmaktadır: birinci tip – ezgilerine göre, ikinci tip – konularına göre. Bildirimizde türkülerini ikinci tip ayırımı olan – konularına göre değerlendireceğiz. Konularına göre tabiat türkülerini, aşk türkülerini, yiğitlik türkülerini, tören türkülerini, tarihi olayları konu edinen türküler, askerlik türkülerini, yiyecekler üzerine söylenmiş türküler, meslek ve iş türkülerini, gurbet ve hasret türkülerini, ölüm türkülerini (ağıtlar), ninniler ve çocuk türkülerini, hapisane türkülerini, öğretici ve öğüt verici türküler, karşılıklı (diyaloglu) türküler, acıklı olaylarla ilgili türküler, eşkıya türkülerini vb. mevcuttur. Yapılan sıralamadan türkülerinin ne kadar geniş yelpaziye sahip olduğu görülmektedir. Yüzyıllardan bu yana hayatımızın, doğamızın her anıyla bağlı olan türküler, nesiller tarafından halkın dilinde dolaşa dolaşa günümüze kadar ulaşmıştır. Halen de en yaygın, geniş kitlelerin en çok sevdiği müzik türüdür.

Türkülerinin yaranmasına çeşitli olaylar sebep olmaktadır. Dolayısıyla, türkünün temelinde ezgisine ve sözlerine esas teşkil eden tarihi olaylar, hayatımızdaki gerçek olaylardır.

Bildirimizde Türk insanının yaşadığı önemli (tarihi) olaylar ve bunların türkülere nasıl yansıdığını ele alacak, halkın yaşanan olaylar karşısındaki üzüntü ve tepkisinin nasıl dile getirdiğini inceleyeceğiz.

Kültürümüzdeki türkü konuları çok fazla sayıda olduğu için, çok geniş konu yelpazesine sahip olduğu için, bunların hepsini tek bir bildirimde konu almak mümkün değildir. Bunun için bildirimizde ninniler türünde yer alan “bebek ağıtı”na, ve ayrılık türkülerini türünde yer alan askerlik ayrılıkları ile aşk ayrılıklarını konu alan türkülere değinmek isterdik.

1. Ninniler

Ninniler - tüm ülkelerin kültürlerinde yer alan halk edebiyatının en eski türlerindedir. Uykuyu saati gelen çocukları uyutmak için belirli bir ezgiyle söylenen bu türkü türü, annelerin çocuklarını her çeşit kötü güçlerden korumalarını, yavrularını sağlıklı ve mutlu büyütme isteklerini yansıtan çeşitli güzel ifadelerle doludur. Türk ninnileri genellikle kısa ve dördlükler halindedir. Ninniler kendi içlerinde gruplara ayrılmaktadırlar: efsane ve ağıt türünde ninniler, dilek ve temenni ninnileri, ayrılık ve gurbet ifade eden ninniler vb.

Bu ninni türünde ağıt ninnisine yer vermek isterdik. “İnsanoğlunun ölüm karşısında veya canlı-cansız bir varlığını kaybetme, korku, telaş ve heyecan anındaki üzüntülerini, feryatlarını, talihsizliklerini, düzenli-düzensiz söz ve ezgilerle ifade eden türküler” (Elçin, 1990) olarak tanımlanan ağıtlar, bu Elazığ yöresinin “Boş Beşik” isimli bebek ağıtı için de geçerlidir. Fadime isimli bir annenin Toroslarda gerçekleşen acıklı akıbetini dile getiren bu türkü, ilk folklor derlemecilerimizden Ulalı Yusuf Ziya Demircioğlu tarafından derlenmiştir. Yörük bir ailenin gelini olan Fadime yedi yıl sonra çocuk sahibi olur. Aile yine sıradaki göç kararını alır. Her göçte obanın önünde giden kara mayanın üstüne Fadime sarar beşiği. Ala kilime sardığı bebeğini de koyar beşiğe. Devenin ipi elinde, göçün önünde yürümeye başlar. Yol ormandan geçer. Toroslarda yağmurun, fırtınanın ne zaman geleceği belli olmaz. Bir anda fırtına başlar. İşte o sırada bir anda karanlık çöker etrafa. Göz gözü görmez olur. Karanlık devam ettikçe, yol da uzar. Fadime'nin aklı, fikri bebeğinde. Bir karanlık dağılsa, fırtına bitse de kara mayayı çöktürüp bebeğini kucağına alıp doya doya sevse de.

Uzun bir süre sonra aydınlanır etraf. Fadime kara mayayı çöktürür, ama bakar ki kara mayanın üstündeki beşik boş. Ala kilime sarılı bebeği yok beşikte. Ana deliye döner. Bütün obayı sarar kara haber. Dayı hemen atına atlayıp sürer gider ormana doğru yavruyu aramaya. Bir ara iki yanına bakarken dalın ucunda asılı kalmış ala kilimi görür. Varıp ağacın altına bebeği ara, ama boşunadır araması. Kuzgunlar ağacın altında dolaşmaktadır hala. İndirir dayı ala kilimi, oradaki kemikleri sarar ona. Sonra biraz ilerideki büyükçe bir taşı kaldırarak altına gömer ve aynı taşla kapatır üstünü. Daha sonra da, “Anası görmemeli, bilmemeli, yoksa can mı dayanır buna?” – diye düşünüp, döner geriye. Bundan sonrası için derler ki, Fadime bu acıyla vurmuş gitmiş aşığı yöreye. Değirmenci Mehmet dayı rastlamış ona ve bir baba gibi teselli etmiş onu: ”Kaybolmaz bebek. Çevre köylerden birinden bulan olmuştur. Yaz gelende sorup, soruştururuz”.

Fadime, yavrusu bilmediği birisine evlat olmuştu düşüncesiyle yaşamıştı.

Fadime'nin ağzından söylenen bu yanık türkü, çocuğunu kaybeden bir annenin feryadıdır.

Evlat acısıyla yüreği yanan bir anne ağıtta derdini aşağıdaki haykırışları ile ifade etmektedir:

Bebek beni del'eyledi,
Yaktı yaktı kül eyledi,
Her kapıya kul eyledi.

.....
Dere olup taşamadım,
Kader dağın aşamadım,
Gelin olup yaşamadım.

Türk kültüründe oldukça köklü bir geçmişe sahip olan ağıt, Türk Dünyasında günümüze dek yaşatılan en eski ortak geleneklerden birisidir.

2. Ayrılık Türküleri.

Türkülerde ayrılık konusunu işleyen örnekler çok sayıdadır. Bunların içinde ölüm ayrılıkları, aşk ayrılıkları, görev ayrılıkları, gurbet ayrılıkları, tarihi olaylardan kaynaklanan ayrılıklar vb. ayrılıklar konu edilmektedir. Çeşitli olaylarla zengin olan Türk tarihi, ayrılık türkülerinin tükenmez ilham kaynağı olmuştur. Ayrılığın en duygusal ifadelerini bu türkülerde görmekteyiz.

Örneğin, askerlik dolayısıyla ayrılıkları ifade eden türkülerde sonu bir savaş alanında bitebilen askerliğin zorluk ve acılarını konu almaktadır. Bu türkülerini çoğunlukla askerler söylerler. “Bir mektup yazdırdım” Adıyaman türküsü örnek olarak gösterilebilir:

Hastane önü (anam) mermer döşeli,
Doktorlar geliyor (anam) eli şişeli şişeli,
Üç gün oldu ben bu (anam) derde düşeli,
Di nenni nenni esmerim nenni askerim nenni.

Bir mektup yazdırdım (anam) dört ucu kara,
Künyemiz verildi (anam) karakollara karakollara,
Anam duyar ise (anam) düşer yollara,
Di nenni nenni esmerim nenni askerim nenni.

Türkülerde ayrılık nedenleri belirtilsin veya belirtilmesin, onların hemen hemen hepsinin temelinde aşk motifi mevcuttur. Bunlardan bir örnek olarak “Hastane önünde” türküsüdür. Yozgat yöresine ait olan bu türkünün derlemesi Nida Tüfekçiye aittir. Yozgat’ın uzak köylerinin birinde komşu kızı ile beraber büyüyen bir gencin acı aşk öyküsüdür, hastane önünde incir ağacı... Küçük yaşta köyün en güzel kızıyla nişanlanan delikanlı, başlık parası ve düğün masraflarını karşılamak için gecesini gündüzüne katıp çalışır. Kızın ailesi düğün için gencin askerliğini yapmasını gerektiğini de şart koşar. Yaşını büyüterek delikanlı erkenden askere gider. Orada vereme yakalanır. O zamanlar bu hastalığın tedavisi yok gibiydi. İstanbul’da yatırıldığı hastanede gencin durumu günden güne ağırlaşır. Nişanlısının ailesi görüşmelerine izin vermez. İçini her geçen gün kavuran sevdiğinin hayali gözünün önünden gitmez gencin. Son yolculuğunun yaklaştığını hisseden genç, hemşireden kalem kağıt ister. Hastane bahçesindeki incir ağacına bakarak, türküyü yazıp mırıldanır ve son nefesini verir. Onun yazdığı bu türkü eşyalarıyla beraber ailesine teslim edilir. Parasızlıktan dolayı gencin cenazesi memleketine götürülmeyip, İstanbul’da kimsesizler mezarlığına konulur.

.....

Garip kaldım yüreğime dert oldu...anem dert oldu

Ellerin vatanı bana yurt oldu...anem yurt oldu

Mezarımı kazın bayıra düze...anem vay düze

Yönümü çevirdim sıladan yüze...anem vay yüze

Benden selam söylen sevdiğim kıza...anem vay kıza

Başına kareler koysun bağlasın...anem bağlasın

Gurbet elde kaldım diye ağlasın...anem ağlasın.

Sevdiği kızla evlenmek için yola çıkan bu gencin acıklı sonunu dile getiren bu türkü Anadolu halkı tarafından çok sevilerek dilden dile dolaşır.

Bu ve diğer türkü örneklerinden görüldüğü gibi, türkünün kültürümüzde ayrılmaz bir yeri var. Kültürümüzün zengin mirası olan türküler, yaşamımızdaki olayları konu alıp, nesillere belli etmeden, akıcı bir şekilde aktarmaktadır. Bu türküler, yaşam devam ettiği sürece yaşayacaklar. Çünkü türkü yaşamın ayrılmaz bir ögesidir, yaşamın yansımasıdır.

“İnsanoğlu, türküsüz kaldığı zaman gurbettedir derler. Türküler var, türkülerde ulus var yaşam var. İnce, yüce duygularla insan var. Türkülerimiz, ninnilerimiz ve ağıtlarımız bir olay

üzerine doğmuş. Tümünün bir öyküsü var. Tümünde ortak olan, insan duygularını dile getirmesi". (Hamdi Tanses, "Öyküleriyle Halk Türküleri", 2005).

KAYNAKÇA

1. THOMPSON, Paul. Geçmişin Sesi (çev. Şehnaz Layıkel), İstanbul, 1999
2. ELÇİN, Şükrü. Türkiye Türkçesinde Ağıtlar. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını, 1990.
3. ÖZTELLİ, Cahit. Evlerinin Önü. İstanbul: Hürriyet Yayınları, 1972.
4. YALDIZKAYA, Ömer Faruk. Emirdağ Yöresi Türkmen Ağıtları. İzmir: Bayraklı Matbaası, 1992.
5. TANSES, Hamdi. Öyküleriyle Halk Türküleri. İstanbul: Say Yayınları, 2005.
6. TURHAN. Salih. Anadolu Halk Türküleri ve Ezgileri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.
7. HASAN, Hamdi. Makedonya Türklerince Söylenen Türküler. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2008.
8. V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi: Halk Müziği, Oyun, Tiyatro, Eğlence Sektör Bildirileri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları: 1872, 1997.
9. SAY, Ahmet. Müzik Ansiklopedisi. Ankara: Müzik Ansiklopedisi Yayınları, 2010.